

הַמִּיָּמִים עוֹר יְבוֹאֵא יָמִים בְּקִלְתָּהּ וַיִּכְחָקוּ.
 וְחִלְקֵי בְּעֵצֶיךָ, וְחִלְקֵי עוֹ בַּהֲלֹךְ הַמֶּסֶךְ.
 וּמִתְשׁוֹף בְּחֵרְבֶּיךָ יִלְשָׁף בְּעֵלֵי הַמִּקְשָׁקֶת
 אוּ שְׁלֵמֵי שְׁעָלִים יִדְקָרֶינָה וְחִמְשֵׁי דְיִדְרָקִים.
 אוּ קָפָר יִשְׁלַגְּךָ בְּעֵצֶיךָ סוּמְקֵי הַדִּיּוֹקָת
 עַל כְּתֻפֵיךָ, חֶזֶק, עֲזָרָתְךָ, וְרֵאשֶׁתְךָ בְּעֵינֶיךָ.
 וְחִלְקֵי בְּעֵצֶיךָ קָרְסֵב וְיִרְחֵם עָלֶיךָ טַעֲמֵשׁ
 קָאוֹר עֲשׂוֹלֵי הַעֲנָן.

כה, פשוטים הדברים וחיים" במשאלת-תום זו, בניביראור אלה, שילדי ישראל ילמדום בודאי מתוך מקראותיהם, באשר ילדות לא-נמנמת, עולם לא-נמנמם, מפעמים כל חרות סה:

אַף חִלְקֵי בְּעֵצֶיךָ לְבַדָּה, לֹא נִצְרְכָתָּ עֲלֵמֵס
 הַשְּׁבִיטוֹת, בְּצִרְכֵיךָ שְׁמִינֵי מַשְׁכֵּה יִסְמֵם,
 וְקִישָׁר לְקַב שׁוֹב תִּהְיֶי עֲנָנָה וְנִקְנָעֵת
 קָאֲמֵד הַרְפָּאִים, קָאֲמֵד הַעֲנָן.

מנוף השמש ותהומות ההרים הנפש חרדה שוב אל נוף הילדות, נוף הנימנ, והוא גם נוף השרון, — תפילה לעולם, ש"מותר בו לאהוב", מותר בו לפרוח, ותפילה זו לפריחה — כלום לא היא עצם הפריחה?

לדרכו של קאסוטו במדע המקרא

י. א. זיידמן

תורת התעודות וסידורם של ספרי התורה מאת מ. ד. קאסוטו. הוצאת האוניברסיטה העברית, ירושלים תש"ב.

עם פירסום חוקי הגזע נגד היהודים באיטליה עברו לירושלים כמה מלומדים בעלי שיעור קומה, וביניהם המומחה למקרא מ. ד. קאסוטו, עד כמה שידיעותי מגיעות הוא היהודי היחיד בעולם ששימש כמורה למקרא באוניברסיטה אירוסית. משנת 1925 ואילך השמיע לקחו על ספרי התורה באוניברסיטה של פירנצי, וכבר אז הרגיש פרום קאסוטו, שכל אותן הקושיות והבעיות המתעוררות בלבו של מעיין בלתי-משוחד עם קריאת התורה — אין לסתור אותן בדרך ההשערות הרווחות בקרב מבקרי המקרא, וכך העביר מחדש כל אותן הבעיות בכור מבחן עצמאי, אגב עיון מדוקדק בכתובים. לעבודה זו הקדיש סידרת מאמרים באיטלקית, בעברית ובגרמנית, ולבסוף סיכם את דבריו בספר רביהיקף באיטלקית, שיצא בשנת 1934, מטעם האוניברסיטה בפירנצי ובתמיכת האקד-

לְשֵׁאת אֵת כָּל הַשְּׁמַיִם
 עַל כְּנָפַיִם רְשׁוֹת
 מַעַל לְשַׁמְמָה? — — —

טבעי לה, שגם הנוף אינו אלא רמז לאהבה, ניב לאהבה, והשיר בסופו שב ומגלה את אשר תכסה ולא תכסה המשוררת במרבית שיריה:

כִּי נִשְׂא לְבִי אֶת אֲהַבְתָּה,
 הִיָּתָה גְדוּלָה וַיְהִי לָהּ
 וַיְגִבּוּתָה מַעַל כָּל זָמַן
 מַעַל לְשַׁמְמָה — — —
 עַד אֲשֶׁר נָדַם מִמּוֹר לְכַבֵּי...
 — — — — —
 אֲהַבְתִּי הַמַּצְוֵת, הָאֲלֻמָּת —
 אֵיךְ תִּגְבַּל עֲפֹר יְחִינָה
 לְשֵׁאת אֵת כָּל הַשְּׁמַיִם!

אושר זה אשר "על שבכה יתהלך", — זהו צלילה היסודי של שירה זו, והיא אשר לא תלך "לקראת נחשים", הן מאוהבת בארץ, כלה אליה, גם כי פרציה ניבעו זה כבר לעיניה, לא, לא נוצרנו אלא להביט שני שמש — והאם לא זאת תכליתנו עלי אדמות? והיא יודעת היטב את גורלנו, גורל הדור, ושואלת בלב אשר הוכה, בלב אשר הכיר:

אֵיךְ אֵת לְבִנִי הַטּוֹס נְבִיאָה
 עַל יוֹם תִּדְשׁ בְּהַשְּׁלוֹת הָאוֹר —

יודעת היא כי "רקיע את קשתו יחגור", יודעת, כי משהו צומח מתוך השממה, ועוד יבואו ימים אשר "כאז הבוקר מסזו בשחתו ולחי שקיעות נצמד ללחי היאור":

יִרְק אֲנָחְנִי, הַיָּמִי הַסַּחַר,
 גְּזוּלֵי תְלוּס, עֲרֵי סַמְבַּעְרָת,
 נִשְׂא אֶת אֲוָקְתָנִי הַפּוֹרְחַת
 כְּגִנְי אֲבָלוֹת אֲלֵי קְבוּרָת.

דוקא למחזור "על הפריחה" בקלע אחד השירים היותר מוזעעים על בלהות השואָה (איך רכבות הפליגו בלבי שוב?), — האם לא להודיעך שבפריחה כלול גם העצב שאינו נשכח? ולא מוזר שדוקא היא כתבה גם את השיר היותר צלול, היותר שלם, שיר הגעגועים על העולם אשר יחודש, על בלהותיו אשר תחלופנה; ואף כי מחלחל בו הספק, אם עוד הוכשר עולם זה לתקומה, הרי בעצם הרגנה השקופה מחלחלת התפלה, מחלחלת גם האמונה:

הגישה בשני תחומי מחקר באותה תקופה מעוררת חשש, שמה אין לפנינו, בעיקר, אלא השפעות סובי יקטיביות של האישים החוקרים עצמם.

לאחר פתיחה זו, נכנס המחבר לברר את היסודות של השערת המקורות, הלא הם: חילופי השמות האלרי היים (השם בן ארבע אותיות; ושם: אלהים); חילופי הלשון והסגנון (של כל מקור ומקור); הסתירות וחילופי הדעות (שבין כל מקור ומקור); ההכפלות והחזרות; סימני ההרכב (של המקורות) בתוך הפרי שיות.

וכאן מקום להערות אחדות אגב סקירה. בפרק ד' "הלשון והסגנון" מזכיר המחבר — על דעת מבקרי המקרא — סימני לשון מיוחדים של כל מקור ומקור. לדעתם מדברת תורת כהנים בהקמת ברית (בין האלהים והאדם), ואילו שאר המקורות מדברים בכריתת ברית. כיוצא בזה מוצאים המבקרים הבדלים בין המקורות מצד הביטויים המקבילים כגון: להעלות מצרים, להוציא מצרים.

יש להסכים עם המחבר בדבר הבדלי משמעות לפרקים בין ביטויים נרדפים. אולם אין מן הצורך לדון בכל ביטוי במפורט, אלא יש לבחון את טיבו של סגנון המקרא בכללו, ושאלה זו היא יותר פסיכולוגית-לשונית מאשר היסטורית-ספרותית. השאלה היא: האם הסגנון העברי הקלאסי הוא סגנון חד-גוני, קבוע ואחיד, או הוא מרובה גוונים ועשיר פנים; אוהב חליפות ותמורות במליצה? שאלה זו יש לפתור מחוץ למערכת סיפורי התורה.

נכתפס כאן בדוגמות מספר משתי יצירות שעליהן לא חלה השערת המקורות, ונראה שאף שם ניכרת הנטייה להשתמש במלים ובביטויים נרדפים. במגילת רות מצינו פעם "שפחה", ככתוב: "וכי דברת על לב שפחתך" (ב' י"ג) ופעם "אמה", ככתוב: "אנכי רות אמתך" (ג' ט'). וביחוד מאלפות הדוגמאות מספר יחזקאל: בפרק א' א' מצינו פעם את הצירוף "ואיש כלי-משחתו בידו", ואילו בפסוק שלאחריו: "ואיש כלי-מפצו בידו". בפרק י"ג, י' אנו קוראים: "והוא בונה חיצו" ואילו בפסוק י"ב כתוב: והנה גבל הקיר". באותו פרק פסוק כ"ב אנו קוראים: "יען הכאות לב צדיק" — הרי לנו שורש "כאה" — ובהמשך אותו הפסוק: "ואני לא הכא בתיו" — הרי לנו שורש אחר לאותו מושג. שורש "כאב". בפרק י"ז פסוק ג' נאמר על הנשר שהוא "ארך האבר מלא הנוצה" ואילו בפסוק ז', נאמר: "רב-נוצה". בפרק כ"ב, כ', נאמר: "והתכתי אתכם" — הרי לנו בנין הפעיל, ובהמשך הפסוק הרי נפעל, (ולא הפעל) ככתוב: "ונתתם בתוכה", והיכה בפסוק שלאחריו

דמית ד'איטליה*. משנתמנה פרופיסור למקרא באוניברסיטה העברית בירושלים, הומן פרופ' קאסוטו להרצות שורת הרצאות-חוץ לפני מורים ומשכילים על נושאים מקראיים. ההרצאות שנערכו באולם ספרית שוקן בירושלים היו לחויה לשומעיהן — מפאת כוזרות הסגנון והמבנה, ומפאת חידושם של הדברים וכוה שינועם. ההרצאות כונסו אחר כך לספר נאה, בן מאה עמוד בערך, ועליו ניחד את הדיבור כאן.

הספר שלפנינו דן, בהסברה השונה לכל נפש, בעיית השערת המקורות**. פרופיסור קאסוטו — בעקבות ספרו הגדול באיטלקית — פותח בבדיקה יסודית של השערת המקורות, או "תורת התעודות" כלשונו. בהרי צאה הראשונה נבחנות תולדות הבעיה ונסיונות פתרונה. ולאחר שהמצעה מקביל את תולדות הבעיה של שירת הומירוס כנגד תולדות בעיית המקרא, הוא מגיע למסקנה רבתינית, קיימת לדעתו, "הקבלה מפתיעה בין מהלך הדעות וההשערות במקצוע האחד ובין מהלך הדעות וההשערות במקצוע האחר; בכל דור ודור הדעות וההשערות השוררות בנוגע לבעיה ההומירית דומות לאלה השוררות באותו הזמן לבעיה המקראית". לאחר נסיון ראשון לחלוקת המקורות בתורה מאת הכהן הפרוטסטאנטי ויטר, בשנת 1711 — ספר שלא זכה לפרסום — יצאו מוניטין לספרו של הרופא הצרפתי אסטרוק, שהופיע בשנת 1753 *Conjectures sur les memoires originaux*. אסטרוק זכה ושיטת המקורות נקראת עד היום על שמו. והנה בשנת 1715 יצא ספרו של הצרפתי אבא ד'אוביניק — ואף הוא זכה לזכות ראשונים בחקר האפוס היווני. שם ספרו *Conjectures académiques ou dissertations sur l'Iliade*. שירת הומירוס בעיניו אינה יצירה אחידה, אלא כוללת קבצי שירים שהיו מעיקרם נפרדים זה מזה. מפליא גם הדמיון בשמות שני הספרים ששניהם פותחים ב"קוניאקטורות".

בתקופה מאוחרת יצאו שוב שני ספרי יסוד במחקר שתי ספרויות היסוד של התרבות האירופית. אייכהורן הוציא בשנת 1780 את ספרו: *Einleitung ins Alte Testament*; ואילו וולף פירסם בשנת 1795 את הספר: *Prolegomena od Homerum*. שוב אתה מוצא דמיון בשמות הספרים. מכאן מגיע פרופיסור קאסוטו להטיל ספק באובייקטיביות של ההשערות שהובעו לשם פתרון בעיית המקרא. ההקבלה בכל

* *La Questione della Genesi*, Firenze 1934.

כתבי האוניברסיטה הטכנית בפיורנצי, פולטטה לפירות ולפילוסופיה, סדרה שלישית, כרך א'.

** עיון "מולד", טבת תש"ט, עמ' 251 ואילך.

שני גדיי עזים טובים ואעשה אותם מטעמים
לאביך כאשר אהב: והבאת לאביך ואכל
בעבור אשר יברכך לפני מותו.

והרי בפסוקים המשתייכים למקור א' נמצא הביטוי
„לפני ה'“. לכך יש בידי המבקרים תמיד רפואה
ברוקה: מוחקים את שתי המלים, והכל כשורה.
קאסוטו אומר: „די בהערה אחת להפוך את הקערה
על פיה בהחלט. כתוב בתחילת דברי רבקה, בחלק
המיוחד לִי: הַנַּחֲמֵנִי שָׁמַעְתִּי אֶת אֲבִיךָ וְגו' (פס' ו').
ובהמשכּוּם, בחלק המיוחד לֵא' כתוב: וְעַתָּה בְנִי
שָׁמַע בְּקוֹלִי וְגו' (פס' ה'). שני הביטויים הנה —
וְעַתָּה קְשׁוּרִים הֵם זֶה בְּזֶה בַּמְּבִנֵה הַדִּבְרֵי הָעֵבְרִי,
וּמֵהוּזִים זֶה שֶׁל מִלִּים שְׁאִינוּ נִיחָן לְהִפְרֵד לְשֵׁנִי
חֲלָקִים. הַמִּלָּה הַנַּחֲמֵנִי מְכַנְּסָה אֶת הַקְּדָמָה, וְהַמִּלָּה
וְעַתָּה מְכַנְּסָה אֶת הַמְּסַקְנָה הַנוֹבַעַת מֵאוֹתָהּ הַהֶקֶד
דְּמָה, וְאֵי אֲפֹשֶׁר לָהּ לְהַקְדָּמָה מְבִלִּי הַמְּסַקְנָה, וְלֹא
לְמַסְקָנָה מְבִלִּי הַקְּדָמָה. רְצוּנֵנוּ לְהַבִּיא רְאוּיָה עַל
שִׁימוּשׁ זֶה, אֵינן אֲנוּ צְרִיכִים לְהַרְחִיק אֶת עֲדִינוּ.
בְּעֵצֶם הַפְּרִשָׁה שֶׁלֵּנוּ כְּתוּב: הַנַּחֲמֵנִי נָא וְקַנְחִי לֹא
יִדְעַתִּי יוֹם מוֹתִי וְעַתָּה שֶׁאֵל כִּלְיֵךְ וְגו' (פס'
ב—ג'). לְפִיכֵךְ בְּרוּר שְׁאִין לְהַפְרִיד בְּדִבְרֵי רֵבֶקָה בֵּין
רִישָׁא לְסִיפָא, כִּשֶׁם שְׁאִין לְהַפְרִיד זֶה מִזֶּה שְׁנֵי חֲצָאֵי
הַמְּסַפְרִים: אֵין אֶחָד מֵהֶם תּוֹתֵךְ כֹּל זְמַן שְׁאִינוּ מְחוּבְּרִי
לְשֵׁנִי“.

בהמשך הפרק רואה המחבר להוכיח את אחדות
הסיפור מתוך שימוש הזמנים. והוא מברר את טיב
השימוש בעבר רגיל (הלבישה — בפסוק ט"ז), בשעה
שבסיפור רוח השימוש בעתיד עם ו'ו' ההיפוך.
קאסוטו בונה כאן שיטה בנוגע לשימוש הזמנים
בסיפור המקראי. לדעתו, כשבא פועל בשתי פעמים
רצופות נוהגים בסיפור המקראי לשנות את זמנו.
ולכן, מאחר שבפסוק הקודם (ט"ו) כתוב „ותלבש“
(עתיד עם ו'ו' ההיפוך), הרי בא בפסוק הבא זמן
עבר: „הלבישה“. ואולם כלל זה אינו מחזור די
הצורך; אף אין אנו זקוקים לו כדי לפרש את הפסוק
קים הנדונים. נזכר נא את תוכן הסיפור בברכת
יצחק: האם שמה על צואר בנה יעקב עורות של
גדיי עזים, ונוסף על כך הלבישתו את בגדי
עשו החמודות. מה היה סדר שתי הפעולות?
מסתבר כי מקודם שמה את העורות על צואר יעקב,
ורק אחר כך הלבישה אותו את בגדי עשו. אולם
בפרק כ"ו, ט"ו, נאמר קודם: „ותקח רבקה את־בגדי
עשו בנה הגדול החמודות אשר אתה בבית ותלבש
את יעקב בנה הקטן“. ורק בפסוק הבא מסופר כי
שמה את העורות על ידי יעקב ועל צוארו („ואת ערת
גדיי העזים הלבשה עלייך ועל חלקת צואריו“).
בשביל להראות כי הלבשת העורות חלת לפני

מצינו אמנם בנין הפעל לאותו שורש, ככתוב:
„תתכו בתוכה. בפרק כ"א כ"א מצינו „זמת מל
בששם“; ואילו בפסוק כ"ו: „ואת משא
בששם“. בפסוק אחד מצינו פעם „רשתי“ ופעם
„חרמי“ (ל"ו ג'). יש ויחזקאל משתמש בצירוף:
„חללי־חרב“ (ל"ב כ"ה) ויש שהוא משתמש ב„מחוללי
חרב“ (שם פסוק כ"ו).

על דוגמאות אלה אפשר להוסיף כהנה וכהנה
מספרי מקרא אחרים, מכאן שסגנון המקרא רחוק
מסטריאטיפיות והמחברים מסתייעים במלים וביטויים
ברדפים להחיות הרצאה וגיוון הלשון.

פרק ז', הדין ב„פרשיות מורכבות“ — הוא אחד
המענינים שבספר. כאן נידונה פרשה שלמה ורצופה
מספר בראשית, ברכת יצחק לבניו, בפתיחה מגלה
המחבר את שיטת עבודתו בסתירת בנין המקורות;
ואומר: „טיבו של הענין הבא היום על הפרק דורש
באתנו שלא נקבל את התומר לדין ממקומות שונים,
אלא שנרכו את עיוננו במקום אחד, כדי שנוכל
להעמיק בו את הסתכלותנו במדה הראויה. עלינו
לדון על שאלות דקות של קשר הגיוני ודקדוקי בין
הפסוקים ובין חצאי הפסוקים, ועל סידורם הפנימי של
הפרשיות, ומתוך כך טוב לנו שנעמיק את מחקרנו
יותר משנרחיבהו. נבחר בפרשה אחת מן האופיניות
ביותר בין אלה הנחשבות למורכבות, ונתבונן בה
בפרטות“.

בעלי שיטת המקורות מחלקים את ברכת יצחק
(בראשית פרק כ"ז) לשני מקורות, ומקלפים מן הסיי
סור האחד שלפנינו בתורה שני סיפורים נבדלים:
אחד משתיך למקור י', והשני למקור א'. פרופסור
קאסוטו מוכיח בראיות שונות שאין להפריד את
הסיפור לשנים, ומטעמי סגנון, אף אי אפשר
לחלקו לשני מקורות; וכל מי שחך לו לטעום את
טעמה המיוחד של לשון המקרא, מוכרח להסכים
לדבריו. הנה, למשל, מחלקים המבקרים פסוקה אתה
(מפסוק ה'), ורבקה שומעת וכו', עד סוף פסוק י',
בעבור אשר יברכך לפני מותו) בין שני מקורות.
לִי מְשִׁיכִים אֶת הַפְּסוּקִים הַבָּאִים:

ורבקה שומעת בדבר יצחק אל־עשו בנה.
וילך עשו השדה לצוד ציד להביא: ורבקה
אמרה אל־יעקב בנה לאמר: הנה שמעתי את־
אביך מדבר אל־עשו וכו' אתיך לאמר: הביאה לי
ציד.

ואילו לא' משייכים את ההמשך:
ועשה־לי מטעמים ואוכלה ואברככה לפני
ה' לפני מותי: ועתה בני שמע בקולי לאשר
אני מצווה אתך: לך־נא אל־הצאן וקח־לי משם

להיאבקתו על פרטים ודיונו בדברים בודדים, שהוא בצרפם אחר כך כדי הוכחה שלמה בדבר ספר בראשית. לעומת זה, הרצאת הפתיחה שלו, המוכיחה את הסובייקטיביות של בעלי שיטת המקורות, עד כמה שהיא מעניינת ולוקחת-לב, יש בה כדי להוכיח את רפיפות בניגם של החוקרים החדשים מאומות העולם, אך אין בה כדי להוכיח את צדקת שיטתו של פרוט קאסטו עצמו. ניתן לומר: "ערבך ערבא צריך". ויש מקום לראות אף את שיטתו — הנראית לו כאובייקטיבית — כסובייקטיבית מיסודה אף היא. זה דרך המחקר וגורלו. ואין מנוס. מה שאין כן ההוכחות המיוסדות על הקירה בפשט הפסוקים הבודדים: — כאן בידנו קנה מידה אובייקטיבי להבנת המקרא.

הלבשת הבגדים משתמש הסיפור המקראי המקורי בעבר רגיל, שהוראתו, "עבר מוסלג", פלוסקי ואמפרסקטום בלע"ז. ומעניין לציין כי באתו שימוש לשון מקורי כבר הרגיש רש"י. בפירושו לבראשית ד' א' על הדיבור: "והאדם ידע את הוה אשתו" — מעיר רש"י, כי הפועל "ידע", רוצה לומר: "כבר קודם הענין של מעלה: קודם שהטא ונטרד מגן העדן וכן ההריון והלידה". ורש"י אף מבסס את ההוכחה בדרך השלילה: שאם כתוב "וידע" (ויו פתחה ויוד צרויה) אדם, נשמע של אחר שנטרד היו לו בנים".

הספר בכללו, תורם תרומה בת ערך לבנין מדע מקרא עברי ישראלי. ביחוד גודעת השיבות

בשולי החוברת

קונסטנטין פולוס הוא עתונאי אמריקני שמאלי, שמוצאו מיון. לפני שנים מספר גורש על ידי השלטונות הבריטיים מארץ-ישראל על מאמר שסירסם, בשעת ביקורו בארץ. ובו העיר את הלבבות על חלקם של הבריטים בליבו הניגוד בין היהודים והערבים. אשתקד שולח מיון על ידי הממשלה שם על חטא מסירת דברים כהווייתם. עכשיו הוא משמש נציג "אובאָרסיו גיון אייגנסי" בארץ.

שני השירים לירוחם לוריא הם מתוך קובץ בשם "ענבר" היוצא בקרוב ב"ספרי תרשיש".

העורך אפרים ברוידא

בהוצאת מפלגת פועלי ארץ-ישראל

ד. בן-גוריון

במערך

כל חמשת החלקים יצאו לאור

עם הופעת כרך ד', חלק ב', בן 336 עמודים (מחירו 1.000) הושלמה הוצאת "במערכה" לד. בן-גוריון. בידי הקורא העברי נמצאת מסכת גדולה של התדיינות והסברה ומלחמה פוליטית — ממאורעות 1936 ועד "הספר הלבן" ועד הכרזת המדינה. חמשת הספרים מצטרפים למעין תולדות מלחמת היהודים לעצמאותם.

כל חמשת החלקים — 4.200 ל"י.

בהזמנות יש לפנות להוצאת מפלגת פועלי ארץ-ישראל, יהודה הלוי 40, תל-אביב, ת. ד. 36.